

CUVÂNT-ÎNAINTE

Dicționarul limbii române este dicționarul academic reprezentativ al limbii noastre, numit, pe bună dreptate, „dicționar-tezaur”. Conceput ca prioritate a Academiei Române, încă de la înființarea sa, alături de gramatică și de ortografie, Dicționarul are caracter general, istoric și etimologic, conținutul său lexical și frazeologic reflectând starea limbii române în ansamblul ei, din toate etapele constituirii sale, de la origini și până în prezent: trăsăturile tuturor dialectelor românești, cultura noastră orală și populară, literatura cultă (laică și religioasă), lexicul științelor și al artelor, al organizării și al manifestărilor societății rurale (tradiții, îndeletniciri, meșteșuguri) și urbane (administrație, activități socioprofesionale și de divertisment, viață mondenă, zone marginale) etc. Una dintre responsabilitățile majore ale redactorilor săi este alcătuirea corpusului lexical, care trebuie să aibă în vedere respectarea tradiției cultural-lingvistice, reliefaarea cât mai relevantă a particularităților tuturor perioadelor de evoluție istorică și capacitatea de relaționare a elementelor componente atât în interiorul limbii, cât și față de sursele și modelele externe. Cu alte cuvinte, Dicționarul trebuie să oglindească istoria limbii și a societății românești trecute, prezente și, în măsura posibilului, viitoare, luând exemplul celor care, în momentele importante ale culturii noastre, au încercat – și de multe ori au reușit – să promoveze un vocabular deschis, echilibrat și reprezentativ.

Istoria proiectării și a realizării Dicționarului împlinește, anul acesta, un secol și jumătate, începând cu 1871, momentul apariției primei serii academice, în varianta latinistă. Responsabilii acestui dicționar au fost, în succesiunea lor: A.T. Laurian și I.C. Maxim (1871–1877), B.P. Hasdeu (*Etymologicum Magnum Romaniae* – până la *bărbat*, 1887–1893), Al. Philippide (DLR – până la prep. *de*), Sextil Pușcariu (DA – *A–K, F–K, L*, până la *lojniță* 1906–1948), Iorgu Iordan, Al. Graur și I. Coteanu (DLR, serie nouă, *M – ...*, 1965–2000), Marius Sala și Gheorghe Mihăilă (continuare seria nouă, literele *D–E, J, K, Q, L, U–Y*, 2000–2010). În anul 2010, Academia a sărbătorit încheierea primei ediții a DLR, eveniment marcat și prin apariția ediției anastatice, în 19 volume, a Dicționarului, care cuprinde atât seria veche, cât și seria nouă, publicată la Editura Academiei cu sprijinul financiar al Băncii Naționale a României.

Realizarea noii ediții a DLR-ului se datorește activității complementare a cercetătorilor lexicologi și lexicografi de la cele trei institute de lingvistică ale Academiei Române („Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București, „Alexandru Philippide” din Iași și „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca), colaborare care se continuă și astăzi în operațiunea de actualizare și de modernizare a Dicționarului, în mod particular a primelor trei litere ale alfabetului.

Existența, în același dicționar-tezaur, a două concepții lexicografice diferite (DA: „lucrare de autor/-i”, cu articole grupate pe cuiburi lexicale, cu preferință explicită pentru tradiția lingvistică, cu atenție particulară adresată etimologiei și cu o structură semantică după modelul francez; DLR: „lucrare colectivă”, cu articole independente, cu o concepție mai largă asupra corpusului, cu o structură unitară a articolelor și cu o componentă etimologică redusă), i-a determinat pe responsabili să ia în considerare aducerea la zi, într-o manieră echilibrată, consecventă și unitară a materialului din DA, cu speranța unei activități continue care să ducă, în timp, la transformarea DLR-ului într-o operă lexicografică modernă și reprezentativă, comparabilă cu realizări similare din lexicografia europeană. Concepția actuală îmbină tradiția substanțială cu inovația necesară, profitând de largirea incomparabilă a bazei bibliografice și valorificând instrumentele electronice puse la dispoziție de cercetarea online. Alături de aceste oportunități, lexicografia academică românească actuală se orientează, cu spirit de discernământ și cu simțul măsurii, spre modelele puse la dispoziție de principalele limbi de cultură și de civilizație europene, în continuitatea tradiției societății noastre moderne.

Colectivul de redactori din cadrul Departamentului de lexicografie al Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București (coordonat de CS I dr. Monica Busuioc), astăzi parte componentă a Departamentului de lexicografie și etimologie,

a lucrat pe parcursul mai multor ani la realizarea literei A și a bibliografiei dicționarului. Prima fasciculă din noul DLR (*A-abzițui*) constituie modelul structural pentru continuarea activității de redactare a literei A și pentru redactarea în aceeași manieră a literelor B, C și F–J. Bibliografia are în vedere textele reprezentative pentru literatura noastră populară și cultă, beletristică și științifică, cărora li se adaugă, în egală măsură, textele administrative, religioase, juridice, publicistice și cele ale diverselor limbaje sectoriale.

Corpusul Dicționarului va cuprinde toate cuvintele atestate în limba literară (beletristică și nonbeletristică), în vorbirea populară și regională, în textele vechi și în cele actuale din cele mai diverse domenii, inclusiv din cele tehnico-științifice, cele din urmă după criteriul atestării lor complementare în presă, în literatură și în științe conexe.

În esență, am continuat concepția anterioară privitoare la alcătuirea corpusului, acordând drept de intrare în dicționar tuturor acelor cuvinte care, pe de o parte, reprezintă istoria noastră în ansamblul ei (cronologic, geografic și mentalitar) și care, pe de altă parte, arată modul în care se adaptează limba la realitățile actuale, sub rezerva următoarelor criterii: frecvență, potențialitate lexico-semantică și stilistică, grad de integrare structurală și adecvare la un domeniu. Am renunțat la terminologia internă neologică de strictă specialitate, al cărei loc este în dicționarele terminologice sau în cele de neologisme recente.

Din punct de vedere structural, articolele din ediția actuală sunt configurate astfel: a) cuvântul-titlu, cu eventuala indicare a unei omonimii, urmat de categoria/categoriile lexicogramaticală/-e; b) structura semantică, de la sensurile cu cele mai vechi atestări până la cele mai recente, cu indicarea pe primă poziție a cronologiei, urmată de citate considerate reprezentative; atunci când este cazul, fiecare dintre sensuri este precedat de o informație de uz; c) unitățile frazeologice (expresii, sintagme sau locuțiuni) corespondente unora dintre sensuri, la rândul lor confirmate de citate și precedate de sursa sau de modelul etimologic; d) variante grafice (la rubrica: Scris și: ...); e) formele flexionare (plural la nume, indicativ prezent la verbe); f) variante fonetice și accentuale (interne/analogice și externe/etimologice), precedate de indicații de uz; g) etimologia directă a cuvântului-titlu și a variantelor; h) referințe bibliografice. Rubrica *Referințe bibliografice* arată, mai ales în cazul cuvintelor cu o anumită tradiție și dificultate, atestarea lor în dicționare începând cu secolul al XX-lea și până astăzi. Rațiunea unei asemenea rubrici este punerea la dispoziția celor interesați a unei sinteze lexicografice și eliminarea citării dicționarelor moderne din cuprinsul articolului propriu-zis.

Actuala configurație a noii ediții DLR, revizuite și adăugite, corespunde în oglindă versiunii electronice a Dicționarului, pusă la dispoziție utilizatorilor pe site-ul dedicat special dicționarelor online ale Academiei Române. Existența unei versiuni electronice prezintă avantajul incontestabil al unei continue îmbunătățiri a conținuturilor, atât din punct de vedere calitativ (spre exemplu, descoperirea unor atestări mai vechi sau validarea unor sensuri actualmente discutabile), cât și din punct de vedere cantitativ (introducerea de noi cuvinte sau unități frazeologice).

Pe parcursul realizării sale, noua ediție a dicționarului academic a beneficiat de ajutorul înțelept al distinșilor lingviști și filologi Grigore Brâncuș, Gheorghe Chivu, Alexandru Mareș și Dumitru Loșonți, cărora le suntem recunoscători pentru privirea asupra problemelor de etimologie, de filologie și de răspândire regională. Mulțumiri adresăm și cercetătorilor ieșeni Remus Zăstroiu și Victoria Zăstroiu, în mod particular pentru alcătuirea și verificarea surselor bibliografice.

Datorăm actuala ediție a *Dicționarului limbii române* eforturilor făcute de predecesorii noștri, responsabili, coordonatori și deopotrivă redactori, bucureșteni, ieșeni și clujeni, care, de-a lungul timpului, au contribuit la constituirea acestui monument al limbii române și cărora noi ne vom strădui să le urmăm exemplul.

Cristian Moroianu